

ОРТЕГІАНСЬКИЙ КОНЦЕПТ ОСВІТИ – ЗАВДАННЯ І НАПРЯМИ РОЗВИТКУ

Туренко О. С.

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри загальноправових дисциплін
Донецький державний університет внутрішніх справ
м. Кропивницький, Україна*

У своїй більшості, Хосе Ортега-і-Гасет розробляв свій концепт освіти в першій треті ХХ ст. в добу національного піднесення іспанської нації, в час демократично-ліберальних сподівань і анти-феодальних реформ. Він вважав, що педагогіка не може бути нейтральною наукою, діяльністю без чіткого проекту реформування соціальної реальності – вона є суто політичною наукою і практикою, її ключовою цілю є модерне реформування суспільства. Відтак, педагогіка мусить впроваджувати соціально-культурні ідеали, покращувати моральну атмосферу, стимулювати виховання людей спортивного духу, творців нового життя, з метою суспільного блага консолідувати соціальні прошарки. Втім, ідеалістичні проекти іспанського філософа були розсіянні драматичними подіями громадянської війни, коли людяність зникла за обрієм радикалізації суспільного життя. Навіть в наш час моторошні факти [1] подій громадянської війни, усвідомлюються як втрата раціоналізації, як період культурної і політичної варваризації. Горький досвід іспанської нації і особиста трагедія Ортегі, має багато спільного з українськими реаліями сьогодення і ставить питання про історичні причини кризових станів суспільного буття двох націй. Одним з чинників цього процесу є тогочасні концепти освіти. В межах цього є актуальним розвідка Ортегіанського концепту освіти, який розглядався мадридцем в трьох напрямках-завданнях: раціональному, політичному та аксіологічному.

Першим завданням освіти, на думку іберійця, мусить бути відмова від імпульсивності жадань і формування критичного мислення, опанування «життєвого розуму» та герменевтичного методу пізнання істини. Таке завдання із часів проголошення Платонових діалогів стало визначальним для європейської цивілізації. У них закладена ключова місія людини, яка полягає в заміщенні «спонтанного раціональним». Так, в інтелектуальній сфері індивід має приглушити свої спонтанні переконання, які є лиш «опінією» – *doxa*, і прийняти замість них

роздуми чистого розуму, істинне «знання» – *episteme*. Точніше так у щоденному житті він має позбутися всіх природних бажань та вполювати і слухняно виконувати роздуми розуму» [2, с. 343].

Спіраючись на неокантіанство, Ортега стверджував, що виховання ідеальних якостей людини повинно розпочинатися з завдання долучити індивіда до істинних європейських принципів відповідальності – раціонально використовувати власне життя, свободу, соціальні можливості на своє і загальне благо. При тому навчання відповідальності потребує чіткого зрозуміння хибності тлумачень цієї чесноти в сучасну добу і усвідомлення що відповідальність має абсолютські ознаки відношення людини до життя.

Виховання відповідальності, на думку мадридця, базується на гуманітарних знаннях – передусім на історичних знаннях. Оскільки людські проблеми, на відміну від астрономічних або хімічних, ні є абстрактними. Вони конкретні. Більш того, гуманітарні знання розкривають першорядну ознаку людського ества – пластичність, здібність з часом змінювати, майже необмежено, свої уявлення і стиль соціального життя. Така пластичність має грікий історичний досвід, який свідчить про те, що утилітарний, індивідуалістичний вибір людини завжди веде до соціальної та національної трагедії, де свобода людини спадає до вульгарного життя. І навпаки коли людина і суспільство ставлять перед собою духовно-абсолютські завдання, визначають панорамне бачення обставин, то вони досягають творчого прогресу і поширюють нові культурні феномени.

Не менш важливим в освітній доктрині мадридця є завдання формувати відчуття співпричетності до своєї нації, її культури та історії, прагнення вдосконалювати сучасний стан нації, виховувати політичні навички, небайдужого громадянина. На думку мислителя, нове покоління іспанців мусить замінити застарілі соціальні інституції, старезну політичну систему й традицію «офіційної Іспанії» на «живу Іспанію». Адже «офіційна Іспанія» «є гігантський скелет вимерлої, зниклої тварини. Вона продовжує утримуватися на ногах тільки завдяки своїй величезності, що надає їй фізичної стійкості. Кажуть, що слони продовжують стояти після смерті» [3, с. 176]. Тому освіта повинна надати базу реформування Батьківщини, сформувати модерну націю і державу, де панує раціонально-об'єктивна, гуманістична політика. Тобто Ортега через освітню теорію як знаряддя регулювання соціуму прагнув вирішити загальнонаціональне завдання, змінити історичну спрямованість традиціоналістської Іспанії, відродити її дух із попелу, бо «те, що зазвичай називають Іспанією, нею не є, точніше – є її поразкою. На великому болісному згарищі ми маємо спалити цю інертну видимість традицій, ту Іспанію, якою вона була, а потім серед

просіяного попелу ми знайдемо, як осяйний коштовний камінь, ту Іспанію, якою вона могла би бути» [4, с. 113–114].

Третім напрямком розвитку нової іспанської освіти в ортегіанстві повинно бути формування висококультурної людини, яка має чіткі ціннісні переконання гуманістичних зразків, елегантність (цей термін Ортега порівнював з етичністю – індивідуальною майстерністю вибору найкращої поведінки, наукою про діяльність), порядність (*docenia*), толерантність, тобто людини, яка базує свою діяльність на доброчесності й розсудливості. Притому високий культурний вишкіл включає формування первісного пізнавального стимулу, постійне прагнення індивіда до мужнього здобуття нових знань і навичок у культурній і цивілізаційній галузях життя. Просвітницька зацікавленість, небайдужість мусять створити людину спортивної форми – спонтанного та еластичного індивіда, який прагне раціонального й соціального прогресу [5, р. 300], людини, що сповнена життєрадісного прагнення творити нові культурні образи в кооперації з іншими людьми. Новий тип людини має опанувати курс гуманітарних наук (лінгвістика, мистецтвознавство, етнологія, соціологія, економіка, історія), які допоможуть перебороти сучасний ідеалізм і сприяють перемогти хиби фізико-математичного мислення, затвердженню історичного розуму, реконструювати новий європейський світ на гуманістичних принципах [6, с. 112].

Однією з ознак прогресу для Іспанії іберієць уважав досягнення високого ступеня злагоди, культурну майстерність індивідів поєднуватися в групи й ставати впливовою «живою силою» суспільного реформування. Співробітництво індивідів і соціальних прошарків у всіх соціально-політичних справах є запорукою загальнонаціональної кооперації та діяльності на благо кожного. Такий рівень прогресу повинна забезпечувати освіта та нові принципи соціалізації індивіда, які мусять зробити з нього робітника у величній людській справі, у культурі, де культура охоплює все від оброблення землі до складання віршів [7, с. 11].

В оцінці мадридця сучасний йому стан іспанської освіти, як і держави, був кризовий. Він визначає, що «головну хворобу іспанської держави й університету можна називати по-різному, але, якщо шукати корінь, з якого виростає і виникає все інше, ми зіткнемося з тим, що підходить лише одне найменування: розбещеність (*chabacanería*). Зверху донизу просочує вона все наше національне існування, переповнюючи, направляючи й надихаючи його». Іспанська розбещеність проявляється в традиціоналістській культурі та пануванні мас, її зарозумілій байдужості до соціально-політичних, національно-культурних справ. Ключовими слоганами розбещеності мас стали такі

словосполучки: «як завгодно», «все одно», «нехай так», «яка різниця!» [3, с. 178]. До цього в ментальності іспанців за останні три століття затвердилися руйнівні для національної і державної єдності ознаки. У цьому сенсі Санчес Хуан Ескамес зазначає: «Спонтанність, суб'єктивність, партикуляризм і сектанство, котрі призвели до марної трати енергії на внутрішні конфлікти, ізоляцію і поступове руйнування всього, що випродукували інші, ... Ортега не бачив в Іспанії націю тому, що вона не існувала як спільнота, що регулюється об'єктивними законами, які мають раціональні підстави, законами, які приймаються всіма і які виражають колективні обов'язки. Іспанія не була нацією, оскільки її громадяни не прагнули досягти об'єктивних ідеалів науки, мистецтва й етики, у яких людські спільноти досягають висот свого розвитку» [Там само]. Цей стан розбещеності й спонтанної суб'єктивності доповнюється колективною відмовою європейців, особливо молодого покоління, володіти розумом. Цей стан може змінити новий тип національної освіти, реформа культури загалом, яка може існувати як поєднання державного реформування і громадянського почину.

Література

1. Кабилярчик Катажина. СТРУП. Іспанія роз'ятрює рани / перекл. з польськ. Ю. Семенюк. Львів : Човен. 2021. 320 с.
2. Ортега-і-Гасет Х. Тема нашої доби. Київ : Основи, 1994. С. 315–369.
3. Туренко Олег. Соціально-політичні парадокси Хосе Ортеги-і-Гасета : монографія. Київ : Халіков Р. Х. 2021. 210 с.
4. Ортега-і-Гасет Х. Роздуми про Дона Кіхота. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2012. 216 с.
5. Pino Campos, Luis Miguel (1998). Ortega y Gasset y las humanidades: una propuesta de formación del hombre. Revista de Filología de la Universidad de La Laguna. 1998. Núm. 16. Pp. 295–314. <https://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=91885>
6. Bolado, Gerardo. Ortega y Gasset and his project for reforming humanities during the post-war period of european reconstruction. *Науковий вісник Чернівецького університету* : збірник наук. праць. 2015. Вип. 756–757. С. 111–117.
7. Зайченко Н. І. Соціально-педагогічні інтенції роздумів Х. Ортеги-і-Гасета стосовно «іспанської проблеми». *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. № 7 (47). Т. 1. 2018. С. 9–11.